

فن بیان و اجرا در برنامه‌های تلویزیونی

www.ketab.ir
دکتر محمد رضا گل بهار

انتشارات دانشگاه صداوسیما

سرشناسه : گل بهار، محمدرضا، ۱۳۳۹ -
 عنوان و نام پدیدآور : فن بیان و اجرا در برنامه‌های تلویزیونی / محمدرضا گل بهار.
 مشخصات نشر : تهران: دانشگاه صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، انتشارات، ۱۴۰۰.
 مشخصات ظاهری : ۳۳۱ص: جدول.
 شابک : ۸۰۰۰۰۰ ریال: 978-600-8380-77-1

وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت : کتابنامه: ص. [۳۲۱] - ۳۳۱.
 موضوع : تلویزیون - گویندگی Television announcing
 موضوع : تلویزیون -- برنامه‌ها Television programs
 موضوع : سخنوری Oratory
 موضوع : ارتباط Communication
 موضوع : ارتباط گفتاری Oral communication
 شناسه افزوده : دانشگاه صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران. انتشارات
 رده‌بندی کنگره : PN۱۹۹۰/۹
 رده‌بندی دیویی : ۷۹۱/۴۴۰۲۸
 شماره کتابشناسی ملی : ۸۴۸۴۱۳۸ : اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

انتشارات دانشگاه صداوسیما
 عضو انجمن فرهنگی ناشران کتاب دانشگاهی

فن بیان و اجرا در برنامه‌های تلویزیونی

دکتر محمدرضا گل بهار

ویراستار: ابراهیم حقیقی
 صفحه‌آرا: مرتضی ندیری
 چاپ و صحافی: سروش
 چاپ اول: ۱۴۰۰
 قیمت: ۸۰۰/۰۰۰ ریال
 شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۸۳۸۰ - ۷۷ - ۱

تمامی حقوق این اثر متعلق به دانشگاه صداوسیما، جمهوری اسلامی ایران است.
 تهران - ابتدای بزرگراه آیت‌الله هاشمی رفسنجانی - دانشگاه صداوسیما، جمهوری اسلامی ایران.
 انتشارات (تلفن و دورنگار) ۲۲۶۵۲۸۴۴ - فروشگاه ۲۲۱۶۸۶۲۰ www.iribu.ac.ir

فهرست

۱۳	پیشگفتار
۱۷	مقدمه
۲۳	فصل اول: صدا و اندام‌های گفتاری شنیداری انسان
۲۳	عملکرد اندام‌های گفتاری
۲۷	عملکرد اندام‌های شنوایی
۲۸	ساختمان گوش انسان
۲۹	مشخصه‌های فیزیکی صوت
۳۰	ویژگی‌های صدا
۳۲	چهار عامل مؤثر بر صدای انسان
۳۴	کلام و تلفظ
۳۴	اجزاء سازنده کلمه
۳۵	واک‌های صامت و مصوت
۳۵	انواع صامت از نظر حجم هوای خروجی
۳۶	انواع صامت از نظر تولید آوا
۳۶	نحوه تلفظ واک
۳۸	میزان کشش هجاها در کلمات
۳۹	بهداشت صدا و تارهای صوتی
۳۹	الف) حذف موارد استفاده نادرست از صدا
۴۰	ب) بهداشت غذایی
۴۱	پ) حفظ رطوبت کافی در حنجره
۴۱	ت) سلامت جسمی و روحی
۴۱	ث) رعایت بهداشت دهان و دندان
۴۲	خلاصه فصل

فصل دوم: ارتباطات؛ ویژگی‌ها و نظریه‌ها	۴۵
۱. ارتباطات و انواع آن	۴۵
۱/۱. اهمیت ارتباطات در جهان	۴۵
۱/۲. انواع ارتباطات	۴۶
۱/۳. مهارت‌های ارتباطی	۴۸
۱/۴. ارتباط کلامی و غیرکلامی	۵۰
۲. نشانه‌شناسی در هنر	۵۳
۲/۱. تعریف نشانه	۵۳
۲/۲. علامت و نشانه	۵۴
۲/۳. نشانه‌های سه‌گانه	۵۴
۲/۴. رمزگان سینمایی	۵۶
۲/۵. نظام‌های نشانه‌شناسی سینمایی	۵۷
۳. نظریه‌های ارتباطی تأثیرگذار در اقناع مخاطب	۵۸
۳/۱. نظریه مقاعدسازی	۵۸
۳/۲. نظریه مارپیچ سکوت	۶۸
۳/۳. نظریه استفاده و رضایتمندی	۶۸
۳/۴. نظریه برجسته‌سازی	۷۰
۳/۵. نظریه جاذبه‌های تبلیغاتی	۷۰
۳/۶. نظریه تبلیغات سیاسی	۷۲
۳/۷. نظریه پروپاگاندا	۷۵
خلاصه فصل	۷۸
فصل سوم: زبان و بیان در تلویزیون	۸۱
تلویزیون؛ تأثیرگذارترین رسانه همگانی	۸۱
شباهت‌ها و تفاوت‌های گویندگی در رادیو و تلویزیون	۸۲
انواع صداهای باند صوتی	۸۴
انواع صدا از نظر همزمانی	۸۴
نقش موسیقی	۸۵
نقش جلوه‌های صوتی	۸۵

پیشگفتار

بخش اعظم برنامه‌های تلویزیون را قالب‌های غیرنمایشی تشکیل می‌دهد؛ قالب‌هایی که طیف وسیعی از انواع برنامه‌ها را دربرمی‌گیرند مانند اخبار، مسابقات، میزگردها، مستندها و نظایر آن. همه این برنامه‌ها به‌رغم تفاوت‌های چشمگیر در اهداف، موضوع، ساختار، شیوه تولید و سازوکار اجرا، در یک نکته مشترکند و آن اینکه کم‌وبیش نمی‌توانند از نقش بی‌بدیل مجری، صرف‌نظر کنند. برای دهه‌ها سال تلویزیون از برنامه‌های مجری‌محور حمایت کرده و همچنان این برنامه‌ها در صدر جدول‌های (کنداكتورهای) بخش قرار دارند. باوجوداین، نقش مجری نه کهنه و ملال‌آور شده و نه جایگزین شایسته‌ای برایش یافت شده است. اما به‌راستی مجری کیست؟ در ساده‌ترین تعریف، مجری را می‌توان شخصی دانست که برنامه‌های تلویزیون را معرفی و اجرا می‌کند. اما این اجرا به شخص هزار چهره‌ای اشاره دارد که در نقش‌های متنوعی چون میزبان، مجری، گزارشگر، خبرنگار، مفسر، گوینده خبر، شومن، کارشناس، داور، مبلغ، سخنران و اداره‌کننده مراسم، ظاهر می‌شود. این موضوع نشانگر آن است که تعریف واحدی برای این حرفه وجود ندارد، چرا که هر کدام از این مجریان با دیگری از حیث عملکرد و نحوه اجرا و انتظارات سازمانی، تفاوت فاحش دارند. اجرای گوینده خبر، رسمی و رفتارش جدی، باوقار و ظاهرش، آینه تمام‌نمای ارگان و نظامی است که وی آن را نمایندگی می‌کند. درمورد مجری استندآپ‌کمدی، ویژگی‌ها تقریباً برعکس است. ریخت و ظاهری شلخته، حرکات و سکنات و رفتاری مسخره و زبان غیررسمی و شکسته که البته انتظار و درخواست مخاطب نیز جز این‌ها نیست. در سایر برنامه‌های مجری‌محور نیز تفاوت‌ها در اجرا، مشهود و اساسی هستند. باین‌حال، علاقه به مجری‌شدن، آرزوی بسیاری از افراد جامعه از طیف‌های مختلف سنی و جنسی است، اما این علاقه، اغلب به‌دلیل ظاهر فریبنده و جذاب این شغل است. درآن‌سوی این ظاهر شکیل،

مشکلات و چالش‌های بسیاری وجود دارد. آیا ما علاقه‌مندان، برای این چالش‌ها آماده هستیم؟ برای درک جامع از وظایف، مسئولیت‌ها و عملکرد مجری، باید در وهله نخست نظری به ساختارهای برنامه‌سازی بیافکنیم و جایگاه مجری را در هر یک از این ساختارها بکاویم و در ادامه، نقش مجری در زنجیره به هم پیوسته عوامل تولید را مدنظر قرار دهیم. مجری شدن مسیر هموار و مشخصی ندارد. گاه به دلیل صدا و یا تصویر مناسب یا دستمزد کمتر موردپسند تهیه‌کننده‌ای قرار می‌گیرید و در زمانی دیگر به دلیل تخصص موردنیاز برنامه، این شغل به شما پیشنهاد می‌شود. ضمن اینکه مجری یک یا چند برنامه بودن، هیچ تضمینی برای تداوم کار و فعالیت در این حرفه محسوب نمی‌شود. هر مجری با توجه به علایق، احساسات، توانمندی‌ها و مهارت‌های ذاتی و اکتسابی‌اش، در نوع به خصوصی از برنامه‌ها می‌تواند به کار مشغول شود و در سایر برنامه‌ها مورد پذیرش و پسند مخاطب نباشد. ممکن است شخصی علاقه‌مند، با وجود دارا بودن بسیاری از شرایط احراز این شغل، هیچگاه موقعیتی برای عرض اندام و اثبات خود نیابد. در کتاب پیش‌رو لایه‌های پنهان، اما مهم این حرفه پُرتنش تلویزیونی، آشکار شده و ویژگی‌های عمومی و اختصاصی هر مجری یا گوینده‌ای در هر یک از ساختارهای برنامه‌سازی در این جهان‌نمای پر رنگ و جلا، بررسی شده است. بدین قرار، این اثر به عنوان منبعی برای شناخت تولیدات مجری محور تلویزیون و نقش فزاینده مجری در این گونه برنامه‌ها، به رشته تحریر درآمده است و شامل ویژگی‌های متنی و تصویری برنامه‌ها و فنون و تمهیدات و مختصات اجرا در آنهاست. این اثر شامل چهار فصل است:

در فصل اول با عنوان صدا و اندام‌های گفتاری و شنوایی انسان، مسیر تولید کلام و سخن، در بدن تارسیدن به مغز و تحلیل و شناسایی آن آمده است. در همین زمینه، عملکرد اندام‌هایی چون شش‌ها، نای، حنجره، تارآواها، گلو، حلق، زبان، بینی و اجزاء گوش، برای ایجاد صوت و قابلیت درک و کنترل آن، مطرح شده است. در ادامه این فصل، مشخصه‌های فیزیکی صوت مانند فرکانس و طول موج و نیز ویژگی‌های صدا مثل بافت و نوع، بیان شده است. در ادامه به نحوه تبدیل انرژی صوتی به کوچکترین واحد شناسایی بیان و گفتار، یعنی «واک» و ایجاد کلمه، جمله و پاراگراف اشاره شده است. مطلب پایانی این بخش بهداشت صدا و تارهای صوتی است.

فصل دوم از دو بخش، با عنوان انواع ارتباط و مدل‌های ارتباطی تأثیرگذار در اقناع مخاطب، تشکیل شده است. در بخش نخست به طبقه‌بندی‌های مختلف درباره ارتباطات اشاره شده و در ادامه، مهارت‌های ارتباطی در قالب دو نوع ارتباط کلامی و غیرکلامی بررسی

شده‌اند. بخش دوم این فصل را تشریح و توضیح چندین نظریه ارتباطی مهم و پرکاربرد در عرصه رسانه‌ها، به‌ویژه تلویزیون، تشکیل می‌دهد.

فصل سوم با عنوان زبان و بیان در تلویزیون، به کلیات بیان از طریق صدا و تصویر می‌پردازد. در ابتدا به مقایسه‌ای اجمالی بین زبان رادیو و تلویزیون پرداخته و سپس محتوای باند صوتی در این رسانه‌ها ارائه شده است. سایر موضوعات این فصل، حاکی از مختصات بیانی تلویزیون است که در قالب این مطالب عنوان شده‌اند: نیروهای چهارگانه زبان، ویژگی‌های زبانی تلویزیون، اشکالات زبانی، رتوریک کلامی و غیرکلامی. رتوریک غیرکلامی، در دو قسمت با عناوین بیان از طریق تصویر و بیان از طریق مجری، بررسی شده است.

فصل چهارم با عنوان ویژگی‌های گوینده و مجری در انواع قالب‌های برنامه‌سازی در تلویزیون، مفصل‌ترین بخش کتاب را تشکیل می‌دهد. در ابتدای این فصل، شیوه‌های تولید در تلویزیون و سپس متخصصان برنامه‌سازی در تولید برنامه و همچنین انواع ژانرها و ساختارهای برنامه‌سازی معرفی شده‌اند. براین اساس، ادامه فصل به بررسی عمیق و جامع چندین ساختار تلویزیونی اختصاص دارد که عبارتند از ساختار برنامه‌سازی خبری، گفت‌وگومحور، مسابقه و مستند.

کتاب فن بیان و اجرا در برنامه‌های تلویزیونی با هدف استفاده از آن به‌عنوان منبعی آموزشی برای دانشجویان تلویزیون و علاقه‌مندان حرفه‌ای اجرا و همچنین سیاست‌گذاران، مدیران گروه‌های برنامه‌ساز و تهیه‌کنندگان و صاحب‌نظران و سایر دست‌اندرکاران رسانه تلویزیون نوشته شده است. باید تأکید کرد که در هر متن پژوهشی باوجود تلاش، دقت، تیزبینی و نکته‌سنجی پژوهشگر، احتمال خطا، هرچند اندک و ناچیز، وجود دارد. من نیز به‌رغم دقت و ممارست فراوانی که به‌کار بسته‌ام، بر این عقیده‌ام که این کار مبرا و برحذر از خطا و کاستی نیست.

خداوند را شاکرم که به حقیر این امکان را بخشید تا با نگارش این اثر، خدمتی هرچند اندک برای توسعه دانش و فرهنگ سرزمین عزیزم ایران انجام دهم.

وظیفه خود می‌دانم از استادان ارجمندی که با حمایت‌ها و مساعدت‌های بی‌دریغشان، امکان نگارش، چاپ و نشر این اثر را فراهم آوردند، صمیمانه قدردانی و تشکر کنم. جناب آقایان دکتر احمد ضابطی جهرمی استادی برای تمام فصول، دکتر شهاب اسفندیاری رئیس محترم دانشگاه صدا و سیما و دکتر علی رجب‌زاده طهماسبی معاون محترم پژوهشی دانشگاه.

محمد رضا گل‌بهار

تابستان ۱۴۰۰